

การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔
ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์
An Application of the Four Principles
of Gharavasa to the Administration of Schools under the
Kalasin Provincial Municipality

นภชา มานิชย์สาร*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จำแนกตามเพศ อายุและประสบการณ์ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ บุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จำนวน ๙๗ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับและแบบคำถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) หาคุณภาพเครื่องมือโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงด้วยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง ๐.๖๗-๑.๐๐ และตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีการประมาณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ๐.๘๘๔ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัยพบว่า

๑) การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดยรวมและรายด้านมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านทมะ ด้านจาคะ ด้านสัจจะ และด้านขันติ ตามลำดับ

* นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวิทยาลัย
ศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒) ผลการเปรียบเทียบการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จำแนกตามเพศและอายุ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และผลการเปรียบเทียบการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ แตกต่างกัน ซึ่งตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ข้อเสนอแนะการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียน สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ด้านสัจจะ การทำงานจะประสบความสำเร็จได้บุคลากรทุกระดับในโรงเรียนต้องประพฤติตนให้ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง มีความขยันมีความรับผิดชอบในการทำงาน ทำให้สุดความสามารถ และต้องรู้จักสอนลูกศิษย์ด้วย ด้านทมะ ผู้บริหารควรแสดงถึงการให้เกียรติในความเป็นมนุษย์ การยอมรับ และเข้าใจในอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของผู้อื่นและการปฏิบัติต่อลูกน้องเสมอภาคเท่าเทียมกัน ด้านขันติ ควรสนับสนุนให้ครูได้แสดงภาวะผู้นำ เป็นตัวของ ตัวเอง สามารถร่วมแสดงความคิดเห็นและ ตัดสินใจร่วมกันทำงานได้และด้านจาคะ บุคลากรทุกคนควรอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการเอารัดเอาเปรียบกัน มีความสามัคคีกัน ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสมานฉันท์

คำสำคัญ: หลักฆราวาสธรรม ๔, การบริหารการศึกษา

Abstract

The objective of this thesis paper were : 1) to study the application of Four Principles of Gharavasa of administrators to the school administration according to educational personnel' opinion, 2) to compare the application of Four Principles of Gharavasa of administrators to school administration according to educational personnel' opinion as variables of sex, age, and working experience, and 3) to study suggestions on the application of Principles of Gharavasa of administrators to school administration according to educational personnel's opinion in Kalasin Provincial Municipality. The samples were 97 educational personnel who work for the schools under Kalasin Provincial Municipality. The research instrument utilized for collecting data was the five-rating scale questionnaire and open-ended questions which its content validity (Index of Item Objective Congruence: IOC) was arranged from 0.67 to 1.00, and its reliability being tested by Cronbach's alpha coefficient was at 0.984. The statistics to be used for

data analysis by means of the computer program was frequency, mean, standard deviation, t-test and F-test (One-Way ANOVA).

The finding of this research were found as follows:

1) The application of four Principles of Gharavasa of administrators to school administration according to the educational personnel's opinion was overall and partial aspects at the high level. When analysis for each partial aspect, it can be arranged in descending order of means as follows: Dama (taming and training oneself; adjustment; self-development), Caga (Liberality; generosity), Sacca (truth and honesty), and Khanti (tolerance; forbearance; perseverance) respectively.

2) Results of comparison were revealed that the educational personnel who were different in sex and age had no significant opinions on the application of the Four Principles of Gharavasa of administrators to school administration. These findings are not in line with the hypothesis. On the other hand, the educational personnel who were different in working experience had significant opinions on the application of the Four Principles of Gharavasa of administrators to school administration. This finding is in line with the hypothesis.

3) Educational personnel suggested on the application of principles of Gharavasa of administrators to school administration as follows: on Sacca, educational personnel in schools should behave honestly, sincerely, diligently, as well as teaching their students to be like those. On the Dama, directors should admire, accept and understand a variety of opinions, and serve educational personnel equally. On Khanti, directors should support educational personnel to show their leadership, self-confidence, and be able to share their opinions and making decisions with others. And lastly, Caga, educational personal should live together without selfish but living with unity and generosity.

Keywords: Four Principles OF Gharavasa, Educational Administration

๑. บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงด้าน เศรษฐกิจสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นไปอย่างรวดเร็ว ตลอดเวลา อย่างไรพรหมแดน แม้ทางด้านวัตถุจะเจริญขึ้นก็จริงแต่ในขณะเดียวกัน สภาพจิตใจของคนก็เริ่มเสื่อมลง ซึ่งก่อให้เกิดความ สลับซับซ้อนและปัญหาอย่างไม่มีสิ้นสุดและกระทบ กระทบกันไปทุกประเทศทั่วโลก สังคมทุกวันนี้โดย เฉพาะทางด้านครอบครัวนับวันจะทวีความรุนแรง ขึ้นทุกวันจนกลายเป็นวิกฤติทางสังคม ปัญหาส่วน ใหญ่เกิดมาจากความอ่อนแอของครอบครัว เช่น ปัญหาครอบครัวแตกแยก สามี-ภรรยาหย่าร้างกัน การใช้ชีวิตคู่ล้มเหลว ปัญหาด้านพ่อเลี้ยง-แม่เลี้ยง- ลูกเลี้ยง พ่อข่มขืนลูกตัวเองแท้ๆ พ่อฆ่าลูก- ลูกฆ่า พ่อ พี่น้องฆ่ากันตาย ปัญหาเกิดจากการประพฤติ ผิดศีลธรรม คุณธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด ถึงความบกพร่องและเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและ จริยธรรมสังคมของผู้คน ปัญหาเหล่านี้เชื่อมโยงมา ถึงปัญหาในด้านการบริหารการศึกษาโดยเฉพาะใน โรงเรียน สภาพสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ผู้บริหาร สถานศึกษา ครู ประพฤติปฏิบัติตนขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรม จริยธรรมไม่น้อย ดังจะพบเห็นจาก ข่าวนานี้หนังสือพิมพ์หรือสื่อแขนงอื่นอยู่เสมอ เช่น ผู้บริหารโรงเรียนทุจริตการซื้อวัสดุรายหัวนักเรียน มีแต่รายการซื้อแต่ไม่มีของ ทุจริตการดำเนินการ โครงการอาหารกลางวัน ไม่ทำอาหารกลางวันให้

นักเรียนรับประทานโดยนำเงินไปซื้อของอย่างอื่นบ้าง เอาไปใช้จ่ายส่วนตัวบ้าง ทุจริตการจัดซื้ออาหาร เสริม (นม) นมบูด นมไม่มีคุณภาพหรือไม่ซื้อนมเลย ผู้บริหารโรงเรียนค้าขายบ้าง ทำอนาจารนักเรียน สถิติ เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการทุจริตและประพฤติมิชอบ ในวงราชการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นการกระทำของข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ^๑ รวมทั้งยังมีข้อมูลปรากฏในรายงาน สำนักงาน ข้าราชการครู ประจำปี ๒๕๕๒ พบว่า ข้าราชการ ครูโดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาถูกดำเนินการ ทางวินัยค่อนข้างมากเนื่องจากมีพฤติกรรมที่ไม่ เหมาะสมโดยเฉพาะการทุจริตต่อหน้าที่^๒ สภาพที เป็นจริงมีผู้บริหารและครูจำนวนไม่น้อยที่ปฏิบัติ งานและปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมย่อหย่อน ไป และยังกระทำผิดวินัยอย่างต่อเนื่อง ไม่ประพฤติ ตนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ตามความคาดหวังของสังคม ส่วนมากจะครู ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มี ปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม คือ ขาดความ รับผิดชอบ ติดอบายมุข อวดอ้างความรู้ ขาดศีล ๕ ขาดพรหมวิหาร ๔ ขอบตีมสุรา ทำตัวไม่มีคุณธรรม มีการแสดงตนไม่เหมาะสมกับการเป็นครู ขาด สัมมาคารวะ ขาดความเมตตา เห็นแก่ตัว ขาดความ สามัคคี และมีเรื่องชู้สาวเกิดขึ้นบ่อยครั้ง รวมทั้ง ปัญหาการเอาเวลาราชการไปใช้งานส่วนตัว ทำให้ เกิดปัญหาตามมามากมาย ในการบริหารโรงเรียน

^๑ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, รายงานผลการปฏิบัติราชการประจำปี ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอน พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖-๔๑.

^๒ สำนักงานข้าราชการครู, รายงานสำนักงานข้าราชการครูประจำปี ๒๕๕๒, หน้า ๑-๕.

ในเรื่องของการบริหารการศึกษานั้น มักจะหมายถึงการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน^๓ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ กำหนดให้จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มีความมุ่งหมายและหลักการ ให้จัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นการสนับสนุนให้นำหลักธรรมของศาสนา มาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาชีวิต ดังกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแด่ฯพณฯ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ ๒๓ เนื่องในโอกาสเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๔ ความตอนหนึ่งว่า “การปฏิรูปการศึกษา ไม่ใช่จะลอกเลียนแบบต่างประเทศมาทั้งหมด ให้นำองค์ความรู้ทางด้านศาสนาพุทธและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยเข้ามาประสมประสานด้วย”^๔

ในสังคมปัจจุบันนี้กระแสการตื่นตัว เรื่องคุณธรรม การยึดมั่นความถูกต้องดีงามให้เกิดขึ้นใน

สังคมทุกระดับ ทำให้มีการนำหลักคุณธรรมหลายประการไปเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารงานขององค์กรต่างๆ ในการบริหารงานโดยทั่วไปคือการร่วมมือกันทำงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปโดยมีวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกันในการร่วมมือกันทำงานนั้นจะต้องมีบุคคลที่เป็นหัวหน้าที่เรียกว่าผู้บริหาร และการร่วมมือกันนั้นจะจัดในรูปแบบองค์การประเภทต่างๆ แล้วแต่วัตถุประสงค์ที่มีองค์กรนั้นๆ ส่วนการบริหารการศึกษาคือความร่วมมือกันของกลุ่มบุคคลโดยมีวัตถุประสงค์ของการทำงานให้บรรลุเป้าหมายการทำงานของกลุ่มบุคคล ต้องจัดตั้งเป็นองค์กรประเภทต่างๆ การบริหารเกิดจากการรวมกลุ่มของคนซึ่งมีมาเป็นเวลานาน มนุษย์มีการเรียนรู้โดยธรรมชาติและถ่ายทอดการเรียนรู้จากคนรุ่นเก่าไปยังคนรุ่นใหม่ ต่อเนื่องกันอย่างไม่เป็นทางการเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นการดำเนินชีวิตสลับซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์มีแนวคิดในการจัดตั้งสถาบัน การศึกษาขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งกลางในการให้การศึกษา จึงเกิดการบริหารการศึกษารับขึ้น การให้การศึกษาแก่มนุษย์ มีสถาบันที่วิวัฒนาการมาเป็นลำดับดังนี้ (๑) สถาบันครอบครัว จัดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการโดย พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ลูกหลาน (๒) สถาบันศาสนา จัดการศึกษาโดยอาศัยวัดหรือสำนักทางศาสนา โดยมีพระ นักบวช บาทหลวงเป็นผู้ให้การศึกษา

^๓ นิพนธ์ กินาวงศ์, **หลักการบริหารการศึกษา**, (พิชญ์โลก : ภาควิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, ๒๕๔๓) , หน้า ๑๖.

^๔ สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, **เนื่องในโอกาสเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ**, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๔, หน้า ๒๐๘- ๒๐๙.

(๓) สถาบันการศึกษาจัดการศึกษาโดยจัดตั้งสถานศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ออกแบบการให้การศึกษาโดยมีครู อาจารย์เป็นผู้ให้การศึกษา^๕

การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อประยุกต์ไปสู่การบริหารโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้อย่างแท้จริง แทนการรับรู้แบบตะวันตกที่มีความแปลกแยกจากวิถีไทยซึ่งนับวันจะมีพลังทำลายสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น การที่นักบริหารนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องกำกับในการบริหารงานทุกด้านย่อมเป็นการประสานความเชื่อแนวคิดในเชิงจริยธรรมของสังคมเข้ากับการปฏิบัติหน้าที่ ตามทฤษฎีการบริหารซึ่งทำให้การดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องบองค์การนั้นอยู่บนพื้นฐานที่สอดคล้องกับความเชื่อถือการยอมรับของสังคมตลอดจนสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในองค์การที่สามารถทำงานภายใต้กรอบของหลักธรรมอันที่จะสร้างศรัทธาทำให้องค์การสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้อย่างดี พุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยเป็นหลักเพื่อกำหนดดำเนินชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิเพื่อสานติสุขของคนในสังคม จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในโรงเรียนเพราะโรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็กนักเรียนทุกคน และหากผู้บริหารประเทศ นัก

ธุรกิจและนักการเมืองมี และใช้คุณธรรมและจริยธรรมย่อมจะนำไปบ้านเมืองรุ่งเรืองและประชาชนสุขสันต์ หลักพุทธธรรมของพุทธองค์มีไว้เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนได้เลือกสรรมาใช้ตามความเหมาะสมในทุกเรื่องไม่ว่าในเรื่องการครองตน การครองคน และการครองงาน ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขหลักธรรมของบุคคลผู้มีความเกี่ยวข้องกันเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติตนต่อกันจึงจะทำให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขในสังคมเอาไว้ ๔ ประการด้วยกันซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า”ฆราวาสธรรม ๔” ซึ่งมีความหมายว่า ธรรมสำหรับครองเรือนหรือธรรมสำหรับผู้อยู่ครองเรือน มี ๔ อย่างคือ ๑) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ๒) ทมะ การฝึกตน ๓) ขันติ ความอดทนอดกลั้น ๔) จาคะการเสียสละ การแบ่งปัน มีน้ำใจ จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ในการประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียนเพราะเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็กนักเรียนทุกคน ถ้าผู้นำหรือผู้บริหารมีความซื่อสัตย์ต่อคนรอบข้าง จะทำให้คนรอบข้างไว้วางใจ ไม่เกิดความระแวงต่อกัน แต่ละคนก็จะตั้งใจทำงานตามหน้าที่ของตนได้เต็มความสามารถ การงานที่ทำก็จะออกมาดีประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเอาไว้^๖

ฉะนั้น การพัฒนางานด้านการบริหารสถานศึกษา หลักฆราวาสธรรม ๔ สามารถนำมาใช้

^๕ มานะ สินธวงษานนท์, “ปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, *วารสารศึกษาศาสตร์*, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม, ๒๕๕๐) : หน้า ๑๑๕.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๙.

ในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาการบริหารโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งมีโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่ ๑) โรงเรียนเทศบาล ๑ กาฬสินธุ์พิทยาสีทธิ ๒) โรงเรียนเทศบาล ๒ วัดสว่างคงคา ๓) โรงเรียนเทศบาล ๓ วัดเหนือ ๔) โรงเรียนเทศบาล ๔ วัดใต้โพธิ์คำ การศึกษาขั้นพื้นฐานจำเป็นต้องใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ เป็นสิ่งนำทางในการกำหนดแนวทางและทิศทางในการบริหารงานเพื่อให้เกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน การนำหลักทฤษฎีธรรม ๔ หลักธรรมแห่งการครองเรือนอันประกอบด้วยสัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ หก นำหลักธรรมนี้มาใช้ในการบริหารโรงเรียน จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพิ่มความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์การซึ่งจะส่งผลให้การบริหารมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ ดังนั้น ด้วยปัญหาดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัย การใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียน สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาเป็นแนวทางปรับปรุงและประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนและในการบริหารงานด้านต่างๆ ในสถานศึกษาก็จะส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมือง

กาฬสินธุ์

๒. เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จำแนกตามเพศ อายุและประสบการณ์

๓. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้คือ บุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จำนวน ๘๗ คน ได้จากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน และมีขั้นตอนการสร้างแบบสอบถามดังนี้

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลผลข้อมูลที่ได้ แล้วนำไปสร้างเป็นแบบสอบถาม

๒. สร้างคำถามแบบสอบถามงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักทฤษฎีธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนตามเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้าง

เครื่องมือการวิจัย

๓. นำแบบสอบถามเสนอที่ปรึกษาโครงการวิจัย เพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๔. การหาคุณภาพของแบบสอบถาม นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของที่ปรึกษาโครงการวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์

การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ สรุปผลได้ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า บุคลากรทางการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๐ และเป็นเพศชาย จำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐ อายุ ๔๐-๔๙ ปี จำนวน ๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๑ รองลงมาอายุ ๓๑-๓๙ ปี จำนวน ๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๙ อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ และอายุไม่เกิน ๓๐ ปี จำนวน ๕ คนคิดเป็นร้อยละ ๕.๒ ตามลำดับ มี

ประสบการณ์ ๑-๑๐ ปี จำนวน ๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๙ รองลงมา ๑-๒๐ ปี จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ๒๑-๓๐ ปี จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และ ๓๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕ ตามลำดับ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ พบว่า การใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดยรวมและรายด้านมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก เมื่อแยกพิจารณารายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านทมะ ด้านจาคะ ด้านสัจจะ และด้านขันติ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ด้านสัจจะ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับการใช้จากสูงสุดไปหาลดต่ำสุดคือข้อที่ ๒ ผู้บริหารตั้งใจทำงาน ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ โดยปฏิบัติสม่ำเสมอ รองลงมาคือ ข้อที่ ๗ ผู้บริหารตรงต่อเวลา ปฏิบัติงานด้วยความมานะ มุ่งสู่ความสำเร็จ ส่วนข้อที่มีการใช้ต่ำสุดได้แก่ข้อที่ ๔ ผู้บริหารมีความเป็นธรรม ในการพิจารณา ตำแหน่งหน้าที่ งานที่รับผิดชอบต่อบุคลากรในสถานศึกษาด้านทมะ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับการใช้จากสูงสุดไปหาลดต่ำสุด คือข้อที่ ๑๖ ผู้บริหารพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ รองลงมาคือข้อที่ ๑๑

ผู้บริหารได้พัฒนาตนเองและส่งเสริมเพื่อนร่วมงาน โดยฝึกอบรมในด้านวิชาการอย่างสม่ำเสมอ ส่วน ข้อที่มีระดับการใช้ต่ำสุด ได้แก่ข้อที่ ๑๙ ผู้บริหาร มีเทคนิคในการรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ ซักถาม หรือให้คำปรึกษาหารือ ให้คำแนะนำต่างๆ ด้าน ขันติ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับการใช้จากสูงสุดไปหาต่ำสุดคือ ข้อที่ ๒๔ ผู้บริหารบริหารงานมุ่งมั่น ไม่หวั่นไหวต่อคำติฉิน นินทาในการบริหารงานในสถานศึกษา รองลงมา คือ ข้อที่ ๓๐ ผู้บริหารปฏิบัติหน้าที่ด้วยความทุ่มเท ตามความสามารถ แม้จะมีปัญหาและข้อจำกัดของ สถานศึกษา ส่วนข้อที่มีระดับการใช้ต่ำสุด ได้แก่ข้อ ที่ ๒๖ ผู้บริหารสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติ หน้าที่ของเพื่อนร่วมงานอย่างเหมาะสมต่อบุคลากร ในสถานศึกษา และด้านจาคะ โดยรวมมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับการใช้จากสูงสุดไป หาต่ำสุดคือข้อที่ ๓๑ ผู้บริหารมีความพร้อมที่จะ ร่วมมือในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเสมอ รองลงมาคือ ข้อที่ ๓๗ ผู้บริหารมีการสร้างความ พร้อมเพรียง ร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่ ส่วนข้อที่มีระดับการใช้ต่ำสุด ได้แก่ข้อที่ ๓๘ ผู้บริหาร มีความพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็น ความทุกข์ ของเพื่อนร่วมงาน ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ทำได้

๓. ผลการเปรียบเทียบการใช้หลัก ฆรวาธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหาร โรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการ ศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างกลุ่ม ตัวอย่างที่มีเพศ อายุ และประสบการณ์ต่างกัน พบ

ว่า บุคลากรทางการศึกษา ที่มีเพศต่างกัน มีความ คิดเห็นต่อการใช้หลักฆรวาธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ บุคลากรทางการศึกษา ที่มีอายุต่างกัน มีความคิด เห็นต่อการใช้หลักฆรวาธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหารโรงเรียน สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และบุคลากรทางการศึกษา ที่มีประสบการณ์ต่าง กัน พบว่า บุคลากรทางการศึกษา ประสบการณ์ ๑๑-๒๐ ปี กับ ๓๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆรวาธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหาร วิทยาลัย สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ด้านทมะ และด้านจาคะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .๐๕ โดยบุคลากรที่มีประสบการณ์ ๑๑-๒๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการนำหลักฆรวา สธรรม ๔ ด้านทมะและด้านจาคะ ของผู้บริหารไปใช้ ในการบริหารโรงเรียน สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ มากกว่าบุคลากรทางการศึกษาที่มีประสบการณ์ ๓๑ ปีขึ้นไป นอกนั้นไม่แตกต่าง

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านสังคม จากการวิจัยพบว่าการ ใช้หลักฆรวาธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการ บริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากร ทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดย รวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีการใช้สูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารตั้งใจทำงาน ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ

โดยปฏิบัติสม่ำเสมอ ดังนั้น ผู้บริหารควรรักษาคุณ
 ความดีในการทำงาน การรักษาระเบียบ วินัยและ
 เป็นแบบอย่างที่ดี ในด้านของการมีคุณธรรม ศีล
 ธรรม จริยธรรม โดยการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ใน
 การปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชานำไปเป็น
 แบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม
 ที่ชัดเจน ส่วนข้อที่มีการใช้ต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารมี
 ความเป็นธรรม ในการพิจารณา ตำแหน่ง หน้าที่
 งานที่รับผิดชอบต่อบุคลากรในสถานศึกษา ดังนั้น
 เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรใน
 สถานศึกษา ผู้บริหารควรวางตนและวางใจให้เป็นก
 ลางกับลูกน้องทุกคน ไม่ลำเอียง โดยพิจารณาจาก
 ความรู้ความสามารถ ความมีระเบียบวินัยและ
 ความถึงพร้อมด้วยคุณธรรม ในการพิจารณาเลื่อน
 ขึ้นเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่งและการแต่งตั้ง โยก
 ย้าย ตามความเหมาะสม ด้วยความเป็นธรรมและ
 สามารถตรวจสอบได้

๒) ด้านทมะ จากการวิจัยพบว่า การ
 ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหารในการบริหาร
 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดยรวมมีค่า
 เฉลี่ยอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบ
 ว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีการใช้สูงสุด ได้แก่
 ผู้บริหารพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ
 เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นผู้บริหารนอกจากจะ
 พัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถแล้ว ควร
 จะมีการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาด้วย ส่วนข้อ
 ที่มีระดับการใช้ต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีเทคนิคใน
 การรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ ชักถาม หรือให้คำ
 ปรึกษาหารือ ให้คำแนะนำต่างๆ ดังนั้นผู้บริหาร
 ควรฟังอย่างมีเหตุผล ตั้งสติก่อนที่จะพูดและทำ ไม่

ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา ควรระงับควบคุมจิตใจ
 ตนเอง ช่มใจให้มีสมาธิมั่นคงและมีวิจารณญาณ
 การตัดสินใจที่ถูกต้อง

๓) ด้านขันติ จากการวิจัยพบว่า การ
 ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการบริหาร
 โรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรทางการ
 ศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดยรวมมีค่า
 เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบ
 ว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีการใช้สูงสุดคือ
 ได้แก่ ผู้บริหารบริหารงานมุ่งมั่น ไม่หวั่นไหวต่อคำ
 ติฉินนินทาในการบริหารงานในสถานศึกษา ดังนั้น
 ผู้บริหารควรรักษาคุณธรรมด้านความอดทนอด
 กลั้น ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ไม่ย่อท้อ
 ต่ออุปสรรคต่างๆ มีความกล้าหาญ ใช้สติปัญญา
 และหลักพุทธธรรมในการบริหารงาน ส่วนข้อที่มี
 ระดับการใช้ต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสร้างขวัญและ
 กำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเพื่อนร่วมงานอย่าง
 เหมาะสมต่อบุคลากรในสถานศึกษา ดังนั้น
 ผู้บริหารควรพูดจาดี สุภาพ มีการชมเมื่อทำความ
 ดีและให้คำชี้แนะเมื่อมีข้อผิดพลาด ให้เกียรติลูก
 น้อง ให้คำปรึกษาและแนะนำ รับฟังความคิดเห็น
 ผู้อื่นและให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน
 มีการสร้างขวัญและกำลังใจให้ลูกน้องสม่ำเสมอ
 นำเสนอและร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในโรงเรียนด้วย
 กัน

๔) ด้านจาคะ จากการวิจัยพบว่า
 การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหาร ในการ
 บริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากร
 ทางการศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดย
 รวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น

รายชื่อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีการใช้สูงสุดคือ ได้แก่ ผู้บริหารมีความพร้อมที่จะร่วมมือในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเสมอ ดังนั้นผู้บริหารควรปลูกจิตใต้สำนึกที่ดีให้กับบุคคลากรทุกคน ให้มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ไม่คับแคบ เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของโรงเรียน ส่วนรวม และสังคม ส่วนข้อที่มีระดับการใช้ต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีความพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็น ความทุกข์ของเพื่อนร่วมงาน ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ทำได้ ดังนั้นผู้บริหารควรให้ความช่วยเหลือ เมื่อผู้อื่นมีความทุกข์ ตามเหตุและผลอันควร และควรจัดกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์กลมเกลียวในหน่วยงาน สร้างทีมงานที่เป็นปีกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พร้อมทั้งจะรับมือกับงานได้ทุกสถานการณ์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ด้านสัจจะ ผู้บริหารจะบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้ ต้องประพฤติตนให้ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง มีความขยัน มีความรับผิดชอบในการทำงาน ทำงานให้สุดความสามารถ

สามารถและเต็มที่

๒) ด้านทมะ ผู้บริหารควรแสดงถึงการให้เกียรติในความเป็นมนุษย์ การยอมรับ และเข้าใจในอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของผู้อื่นและการปฏิบัติต่อลูกน้องเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๓) ด้านจาคะ บุคลากรทุกคนควรอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการเอาใจเอาเปรียบกัน มีความสามัคคีกัน ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสมานฉันท์

๔) ด้านขันติ ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูได้แสดงภาวะผู้นำ เป็นตัวของ ตัวเอง สามารถร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกันทำงานได้

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์

๒) ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

นิพนธ์ กิनावงศ์. **หลักการบริหารการศึกษา**. พิษณุโลก : ภาควิชาการบริหารและพัฒนาศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรึ. เนื่องในโอกาสเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ. ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

(๒) วารสาร :

มานะ สินธูวงษานนท์. “ปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที ๑๘ ฉบับที ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๕๙ - มีนาคม, ๒๕๕๐).

(๓) รายงาน :

สำนักงานข้าราชการครู. รายงานสำนักงานข้าราชการครูประจำปี ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. รายงานผลการปฏิบัติราชการประจำปี ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์ พรินตึง แอน พับลิชชึง จำกัด, ๒๕๕๑.